

Lukas Bärfuss

Honderd dagen

Roman

Vertaald door
Marcel Misset

Cossee
Amsterdam

De juistheid van de historische feiten in dit boek is
gewaarborgd, de optredende personen zijn verzonnen.

Ziet een gebroken man er zo uit, vraag ik me af als ik tegenover hem zit en buiten de sneeuw begint te vallen, die al dagen wordt verwacht en nu in kleine vlokjes op de bruingroene velden en in de namiddag valt. Wat er precies gebroken zou kunnen zijn, is moeilijk te zeggen – zijn ruggengraat niet in elk geval. Hij zit rechtop, kiest zijn woorden weloverwogen, zonder haast, en maakt een bijna ontspannen indruk. Alleen de manier waarop hij zijn kopje naar zijn lippen brengt, bedachtzaam, iets té bedachtzaam, zou een aanwijzing kunnen zijn voor zijn innerlijke verwoesting. Misschien is hij bang dat een gemorste druppel hem uit zijn evenwicht zou brengen. Ik weet dat ik er niet over na hoeft te denken, hij is een gebroken man, dat moet hij wel zijn na alles wat hij mij vertelt en – nog belangrijker – na alles wat hij voor me verzwijgt.

Soms stopt hij midden in zijn verhaal, vaak midden in een zin. Ik zie aan zijn ogen dat hij terugdenkt, alleen maar terugdenkt en zwijgt, misschien omdat hij de woorden niet kan vinden, nog niet gevonden heeft en misschien ook niet wil vinden. Het lijkt alsof zijn ogen de gebeurtenissen volgen, de gebeurtenissen in Villa Amsar, waar hij die honderd dagen heeft doorgebracht. Het verbazingwekkendst aan dit verhaal is dat juist hij het heeft meegemaakt,

— | | —

iemand die niet leek voorbestemd om iets te beleven dat uitsteeg boven de gebruikelijke menselijke rampen: een nare scheiding, een ernstige ziekte, hooguit een afgebrand huis, maar zeker niet om verstrikt te raken in een van de grootste misdaden van de eeuw. Niet deze man, niet David Hohl, met wie ik op school heb gezeten en in wie ik nog de uitgegroeide slungel herken met die uitstulpende onderlip, waarvan, als hij zich ergens over verbaast, een klein spuugdraadje lijkt los te komen, wat natuurlijk nooit gebeurt. Hij is alleen maar een beetje vochtig, die lip, waaraan je duidelijker dan aan de meeste lippen kunt zien wat lippen eigenlijk zijn, namelijk een naar buiten gestulpte mondholte.

Hij was als kind geen wildebras, nam nooit grote risico's, niet uit lafheid – de meeste avonturen en uitdagingen leken hem gewoon niet de moeite waard. Een door en door bezonnen knaap – los van twee, drie, uitbarstingen, maar die telden niet mee, gewoon, omdat ze zo zelden voorkwamen en de laatste je pas weer te binnen schoot als David alweer verbleekte, verdacht stil werd, meteen daarna rood aanliep, in vloeken uitbarstte en een smaadrede tegen de onrechtvaardigheid van de wereld aanhief in bewoordingen die je achter een jongen van tien, twaalf niet had gezocht. Hij bezat, om het zachtjes uit te drukken, een uitgesproken rechtvaardigheidsgevoel, dat los leek te staan van die bedachtzaamheid die hem verder kenmerkte, het leek geen gevolg van een overdacht wereldbeeld maar puur gevoel, een opwelling. Ik herinner me hoe hij zich door een paar lomperiken uit de hogere klassen bont en blauw liet slaan omdat hij toevallig hoorde hoe die zich neerbuigend uitlieten over een medescholier en hij vond dat zoiets niet

kon. Na de pauze ging hij met zijn bebloede neus in zijn bankje zitten, en toen de leraar hem naar het toilet wilde sturen weigerde hij op te staan. Hij vond dat hij zich niet hoefde te schamen voor zijn verwonding.

We hadden geen idee wat hem dreef, maar vermoedden dat David met zijn heldhaftige inzet voor de goede zaak indruk wilde maken, vooral op de meisjes. Onrustbarend genoeg had hij er succes mee, waardoor wij hem als krankzinnig, zij het niet volslagen geschift beschouwden. Misschien heeft die karaktertrek hem later in die problemen gebracht. Ik vraag hem of hij zich als een strijder voor rechtvaardigheid beschouwde. Hij glimlacht, neemt een slok koffie voor hij iets zegt, alsof hij toegeeft dat hij ooit in vliegende schotels geloofde of in het bestaan van Atlantis.

Ik geloofde in het goede, ik wilde de mensen helpen, net als iedereen van het Directoraat, niet alleen om een enkeling uit de misère te bevrijden, maar om de mensheid vooruit te helpen. Ontwikkeling betekende voor ons niet alleen ontwikkeling van de handel, aanleg van wegen, bosbouw, het betekende voor ons het ontwikkelen van het menselijk bewustzijn tot een vorm van universele rechtvaardigheid.

Maar dat verklaart niet waarom je bent gebleven, protesteer ik voorzichtig, waarom je niet met de anderen gevlucht bent toen duidelijk werd dat de zaak op een bloedbad zou uitlopen.

Hij kijkt naar buiten naar de neerdwarrelende sneeuwvlokken, iedere vlok een gedachte, en zegt: zo duidelijk was dat voor mij niet, ik wilde bij Agathe blijven, maar soms denk ik dat het alleen maar aan Pauls schoenen lag. Wandelschoenen met rode veters, ingevet, met profielzolen,

schoenen die je brengen waar je maar wilt, naar de hoogste toppen, door de diepste dalen. Al die jaren had de kleine Paul niets anders dan sandalen gedragen, stevige sandalen, met een dikke zool, maar toch sandalen, die op hun eigen manier uitdrukten hoe groot zijn vertrouwen in dit land was. Niemand of niets had iets te vrezen, zelfs je voeten niet. Drie dagen voor onze evacuatie verscheen hij opeens op die wandelschoenen, die hem gezond en wel uit dit land moesten brengen. Ik schaamde me bij de gedachte dat die goed ingevette schoenen al die jaren voor een noodgeval als dit in zijn huis klaar hadden gestaan. We deden alsof de gebeurtenissen onverwachts waren, alsof bij heldere hemel de hel losbarstte, maar die kleine man, mijn directe baas, had die schoenen. Hij was voorbereid. Hij had het zien aankomen. Hij wist dat sandalen op een dag niet meer zouden volstaan en had een paar wandelschoenen klaargezet. Voor mij was het verraad. De berekening, die in de keuze van zijn schoeisel tot uitdrukking kwam, zijn planning te midden van de chaos, die er overigens alleen maar uitzag als een chaos, er als een chaos uit moest zien, maar in werkelijkheid een perfect georganiseerde hel was, uitgedacht, voorbereid, volvoerd, het kwetste mijn eergevoel. Ik wilde geen lafaard op goede schoenen zijn. Toen het moment daar was, toen ik de deur van Villa Amsar had gebarricadeerd en op het punt stond te vertrekken naar de ambassade, waar ze zaten te wachten, ben ik om het huis heen gelopen, heb ik me achter het noodaggregaat verscholen en me niet meer bewogen. Het konvooi zou om twaalf uur uit Kigali in de richting van Bujumbura vertrekken. Ik moest het een paar uur zien vol te houden, ze zouden

niet kunnen wachten, de grond was te heet onder onze voeten geworden. Ik heb me met een fles water en een pak kaascrackers in een nis verstopt. Uiteindelijk is er iemand gekomen. Riep mijn naam. Bijna was ik door de buizerd verraden, want die ging op het noodaggregaat zitten en begon opgewonden te krijven, maar ik bewoog me niet en na een paar minuten hoorde ik zijn voetstappen wegsterven op de kiezels van de oprit. Toen was ik alleen. Is het niet verbijsterend hoe simpel het concept van je verstoppen is, hoe simpel en effectief?

De sneeuw valt nu dichter, de donkere velden zijn op sommige plekken al wit bestoven als een taart die, warm nog, met poedersuiker wordt bestrooid. Een troosteloze omgeving, vond David, maar ook niet troostelozer dan andere. Je staat hier tenminste niet op elkaars tenen, waarmee hij antwoord gaf op een vraag die ik mezelf al eerder had gesteld, waarom hij hier was gaan wonen namelijk, in het ruwe en vochtige klimaat van de Jurahoogvlakte met zijn koude winters en die sneeuw. Hij had een paar jaar door het land gezworven, vertelde hij, op zoek naar een gehucht waar hij in alle rust kon leven, maar na een paar maanden was hij verder getrokken, van de ene gemeubileerde kamer naar de andere, en nu is hij hier, in een met donkere dennenhouten begroeid langgerekt dal waar continentale winden doorheen trekken zonder de koude lucht te doen opdwarrelen die als een ijszee boven het land hangt, een vrieskist van een vierkante kilometer.

Ik wachtte tot het donker was en sloop toen het huis binnen. We hadden de ramen van onze huizen met planken dichtgespijkerd, ik liet het voorlopig zo en stelde een

inventaris op. Van wat je in die omstandigheden kon gebruiken, bezat ik zo goed als niets. Bijna geen water, een paar blikken *baked beans* van Heinz, een half dozijn kaarsen, lucifers, dat was het wel zo'n beetje. Ik maakte me er niet druk om. Een paar dagen moest ik het uit zien te houden, tot ik Agathe had gevonden, dan zou alles wel weer op zijn pootjes terechtkomen. Ze moest zien dat ze zich had vergist, dat ik niet was weggerend, zoals ze altijd had voorspeld. Op een dag komt de grote witte machine, hij zal als een engel aan de hemel verschijnen en jullie allemaal meenemen en wegvoeren – dat zei ze. Maar al na de eerste nacht deed ik het in mijn broek, zag ik mijn vergissing in en wilde ik alleen nog maar weg uit Kigali. Ik wist dat een toestel van Air France de eerstvolgende zondag de laatste Europeanen zou meenemen en ik zou in dat vliegtuig zitten, met Agathe. Ik stuurde een bericht naar haar in de Avenue de la Jeunesse, via mijn tuinman Théoneste. Ik pakte mijn spullen, ik wist dat ze zou komen. Dit spook zou niet meer dan een episode in ons leven zijn, waar we al snel alleen nog maar grappen over zouden maken. Maar ze kwam niet, en ik bleef in Villa Amsar, honderd dagen ben ik er gebleven en soms zit ik nog steeds tussen die muren en bekruipt die angst me weer, ik hoor kreten, het lawaai van de oorlog, voel de honger weer, en de dorst.

Théoneste bracht me om de paar dagen water, nam wat gekookte rijst mee en soms een flesje bier. Hij was goed voor mij, maar niet voor de anderen, al wist ik dat toen nog niet. We speelden *tufi* op de veranda, hij vertelde mij de nieuwtjes van het front, over de vluchtelingenstromen en af en toe een gerucht, dat Agathe de stad uit was of in het

militaire kamp gewonden verpleegde – ze veranderden van dag tot dag. Het enige wat vaststond was dat haar huis, dat van haar familie, al in de eerste dagen van april was getroffen door een granaat, maar niemand wist of er doden of gewonden bij waren gevallen.

Vluchtelingen uit het noorden schuilden in de ruïnes. Als ik overdag op het dak klom, kon ik voorbij de moerasen van de Nyabarongo de stellingen van de rebellen zien liggen. Elke dag kwamen ze dichterbij, de regeringstroepen hadden alleen nog de centrale heuvel in handen waar de gendarmerie lag, het militaire kamp en de ministeries, het was duidelijk dat ze Kigali niet konden behouden. De overgangsregering verliet de hoofdstad in de eerste dagen na het neerschieten van het presidentiële toestel en eigenlijk viel er voor de troepen niets meer te verdedigen. Ze hielden hun stellingen alleen om de milities hun werk te laten voortzetten.

Op dat moment zweeg David, en keek hij om zich heen in zijn huis alsof elk ogenblik iemand tevoorschijn kon komen uit de duisternis die langzaam inviel.

Maar ik had andere problemen. Soms kwam Théoneste dagenlang niet en bracht hij niet meer mee dan een klein kommetje rijst en een paar gedroogde bonen die ik eerst moest weken en dan rauw opat. Ik zette pannen in de tuin om regen op te vangen – maar het was in die dagen niet goed om in de tuin te komen, helemaal niet goed. Het rook er naar het lijkenverzamel punt in Lerchenfeld, weet je nog, waar dode katten naartoe werden gebracht, of een koe die de geboorte van haar eerste kalf niet had overleefd. Zo rook het, maar dan onvergelijkbaar veel sterker, het was alsof je

zelf in een van die kuipen lag waar ze destijds die lijken in legden. In het begin hield ik het geen minuut vol zonder te kotsen. Zelfs in huis rook je het, ik moest mijzelf dwingen om het regenwater te drinken. Ik had gehoord van de lijken die stroomafwaarts dreven in de Nyabarongo, ik kon het beeld niet van me afzetten dat het water waar wij mensen voor een groot deel uit bestaan deels van die lijken afkomstig was. De regen bestond uit lijkenwater, ik had er alles voor gegeven als ik het ten minste had kunnen koken.

De honger en de dorst waren niet het ergste, het ergste was de duisternis, de nacht die punctueel om zes uur over het land viel en me toedekte, echt fysiek, als een laken of een golf teer. Het enige licht was afkomstig van de sterren, en als ik een reiziger was geweest die een schuilplaats voor de nacht zocht, had ik ze moeten volgen, Procyon in de Kleine Hond, Rasalhague in het sterrenbeeld Slangendrager. Ik was niet echt spaarzaam, al snel had ik al mijn kaarsen verbruikt en bracht ik de nachten in totale duisternis door. Het was alsof ik avond aan avond in een pot zwarte inkt werd gedoopt, en als twaalf uur later de zon opkwam, zo betrouwbaar als een alarmklok, bleef ik als zwarte vlek achter, als een wandelende teerspat. Ik durfde niet in de spiegel te kijken, ik was bang dat de duisternis aan me was blijven kleven als roet onder de ogen van een mijnwerker die na zijn dienst uit de schacht de lift in stapt.

Wij zijn niet gemaakt voor zulke nachten, ik niet, noch de anderen van het Directoraat, wij zijn afkomstig uit de zone van de schemering, wij hebben overgangen nodig, schemerdonker, wij zijn aangewezen op het ritme van het licht dat ons leven begeleidt, de ene keer met vaal licht als

de herfst invalt, een andere keer met scherpe schaduwen in april. Op onze breedtegraad kun je nooit met zekerheid zeggen of het op een bepaald tijdstip nog ochtend is of misschien al middag. Wanneer begint de nacht, waar eindigt hij? We bewegen ons in het onbestemde, maar daar, twee breedtegraden ten zuiden van de evenaar, biedt de zon geen enkele speelruimte. De nacht valt als een hakbijl, zonder schemering, hooguit een nauwelijks merkbaar trillen van de zon kondigt het einde van de dag aan. De natuur draait een knop om, er wordt geen uitstel verleend, schemeren is niet toegestaan, je krijgt nog geen minuut cadeau. Vanaf het eerste moment heerst er een onbespreekbare, totale duisternis die Europeanen verplettert. Het voelde soms alsof ik onder de grond lag, in een stinkend kadaver dat af en toe nog een walmende boer liet, met een harde scheet verteringsgassen uitbraakte, afkomstig van al die rondslingerende lijken. Het nachtelijk oorlogsgedruis stoorde me niet, integendeel, dat waren vertrouwde geluiden, we zijn er tenslotte mee opgegroeid, nietwaar, zegt David, en hij staat op. Ik herinner me ineens die eindeloos lange colonnes tanks die over de provinciale weg de bergen in reden, het bulderen van de houwitsers, het knetteren van de machinegeweren op het oefenterrein. Als je zoals David en ik opgroeit in een garnizoensstad haal je je speelgoed uit het munitiedepot – de batterijen met een spanning van honderdtwee volt, waar we er altijd twee van aan elkaar plakten met isolatietape om ze dan tussen een school voorntjes te gooien. Ze kwamen op hun buik bovendrijven, we schep-ten de vissen uit het water en gooiden ze op de kant, waar ze weer bijkwamen, hulpeloos stuiptrekkend, tot het grint

aan hun zilverkleurige buikjes kleefde. We wisten nooit wat we met onze vangst aanmoesten, de voortjes waren te klein, eten kon je ze niet. Soms bewerkten we ze met onze zakmessen, drukten erop tot de darmpjes uit hun lijf spoten, soms wierpen we ze met een grootmoedig gebaar terug in het water.

David staat op, draait het gas aan onder een pan, hij wacht en wacht tot het eten is opgewarmd, loopt met borden en bestek naar de tafel. Het kleine lampje van de afzuiger, geel van het vet, is het enige licht in de kamer. Buiten wordt de wereld blauw, het blijft sneeuwen, de vensterbanken zijn bedekt met een wit vlies.

David staat te schutten met een pollepel, ik zie dat het pens is wat hij opschept, kant en klaar bij de slager gekocht, de beste pens die hij ooit heeft gegeten, zegt hij voor hij toetast en met een haast onwelvoeglijke honger zijn portie naar binnen schrokt. Ik dacht dat hij na alles wat hij had meegeemaakt vegetariër zou zijn geworden, maar hij eet niet alleen vlees, hij eet zelfs ingewanden, koeienmaag, en ik vraag me af of hij daarmee iets duidelijk wil maken, over zijn conditie wellicht, zijn onaantastbaarheid, dat die hele toestand, hoe verschrikkelijk het ook mag zijn geweest, hem er niet van weerhoudt ingewanden in een rode saus te eten.

Nee, vervolgt David na zijn mond te hebben afgeveegd, het oorlogsgedruis deed me niets, alleen het schreeuwen van de militie was afschuwelijk. Van het krieken van de dag tot zonsondergang dreunde hun gebrul over de Avenue des Grand Lacs, vergezeld door die stompzinnige liedjes van Simon Bikindi. Daar hadden ze een wegversperring opgeworpen. Op die monotone ritmes verrichtten ze hun

handwerk zolang de zon scheen. Zodra het donker werd vluchtten ze in hun huizen en lieten ze de straten over aan de reguliere troepen. De moordenaars waren bang voor het donker – dat was het fijnzinnige soort humor dat Kigali in die dagen te bieden had.

In het begin hield ik de luiken gesloten, maar toen vertelde Théoneste mij dat de milities al lang wisten van de *umuzungu* die in Villa Amsar was gestrand. Hij had ze verteld dat ik een Zwitser was en dus aan hun kant stond. Was ik een Belg geweest, dan hadden ze me zonder omhaal doodgeslagen, maar deze moordenaars, die iedereen afmaakten bij wie op zijn identiteitskaart onder *ubwoko* de verkeerde etnische kenmerken vermeld stonden, beschouwden mij als een bondgenoot, een handlanger, als alle Zwitsers die in de dertig jaar ervoor naar hun land waren gekomen. Waarom zou daar iets aan veranderd zijn, alleen maar omdat ze de borsten van vrouwen afhakten en zwangere vrouwen de ongeboren vrucht uit het lijf sneden? Tenslotte waren wij het geweest die hen hadden geleerd een administratie bij te houden, die ze de kennis hadden bijgebracht om een zaak van deze omvang tot een goed einde te brengen. Of je lijken of bakstenen afvoert maakt voor de logistiek niet uit. Ja, ze lieten me met rust.

Ik weet niet of ik ooit echt van Agathe heb gehouden. Misschien heb ik in de vier jaar dat ik met haar omging alleen maar geprobeerd onze eerste ontmoeting te vergeten, de belediging uit te wissen die ze me toen toevoegde op het vliegveld van Brussel. Ze moest begrijpen dat ik niet die domme jongen was waar ze me voor hield toen ik voor haar opkwam bij de paspoortcontrole.